

LBRIS

We know

books

ANDREI MAKINE

Crima Olgăi Arbelina

Traducere și note de
ANA-VERONICA MIRCEA

UNIVERS

LBRIS

We know
books

I

Cei din prima categorie își ciulesc urechile ca să-i prindă toate cuvintele, airdoma unor simpli hoți de confidence. Cei din a doua pesemne că le găsesc savuroase din alt motiv. De altfel, aceștia din urmă sunt ușor de remarcat: mult mai puțini decât simplii curioși, vin singuri, îndrăznesc să se apropie ceva mai mult de bătrânul înalt care străbate fără grabă labirintul aleilor și pleacă mai târziu decât primii.

Cuvintele murmurate de bătrân sunt imediat împrăștiate de vânt în lumina rece a aceluia sfârșit de după-amiază de iarnă. Se oprește lângă o lespede de mormânt, se apleacă și ia o creangă grea, care întretăia inscripția gravată pe piatra poroasă, părând o crăpătură. Vizitatorii curioși își înclină ușor capul către glasul lui, prefăcându-se că studiază monumentele de alături... Cu o clipă mai înainte, aflau cum și-a trăit ultimele ceasuri un scriitor cunoscut la vremea lui, însă dat pe urmă uitării. A murit noaptea. După ce i-a închis ochii cu degete ude de lacrimi, soția lui s-a întins lângă el, în așteptarea dimineții. Apoi o altă istorisire, surprinsă pe alea paralelă, unde datele de pe lespezile mormintelor sunt recente: mort cu mult înainte de vârsta bătrâneții, un balerin și-a întâmpinat sfârșitul repetând întruna, ca pe o formulă sacramentală, numele tânărului său amant care îl

contaminase... Și, în plus, cuvinte zburate de pe buze în fața unui pedestal scund, cu o cruce înălțată deasupra: povestea unui cuplu care, la începutul anilor douăzeci, a trăit chinuit de imposibila speranță a dobândirii unei vize pentru străinătate. El, un poet celebru căruia nu i se mai publica nici măcar un singur rând, ea, o actriță a cărei apariție pe scenă fusese de multă vreme interzisă. Retrași în apartamentul lor din Sankt-Petersburg, se și vedeau condamnați, arestați, poate chiar executați. În ziua când, printr-un miracol, le-a sosit aprobarea de a-și părăsi țara, femeia a ieșit în oraș, lăsându-și soțul năucit de fericire. Ca să cumpere câte ceva pentru călătorie, s-a gândit el. Ea a coborât, a traversat o piață (călătorii dintr-un tramvai i-au întrezărit zâmbetul), a ajuns pe chei și s-a aruncat în apa verzuie a unui canal...

Vizitatorii, cei care ascultau din pură curiozitate, deja pleacă. Cu o clipă în urmă, unuia i-a scrâșnit sub talpă o așchie de cremene. Bătrânul și-a îndreptat spatele, arătându-și statura uriașă, și i-a învăluit într-o privire sumbră, părând furios la vederea tuturor în jurul lui, înțepeniți în poziții care voiau să sugereze că nu-i acordă atenție. Au scăpat îndepărtându-se cu stângăcie, mai întâi ocolind mormintele în șir indian, apoi adunându-se într-un mic grup pe aleea care duce spre ieșire... În acele clipe stânjenitoare din fața bătrânului, au simțit tulburătoarea straniețe a situației lor. Erau acolo, la sfârșitul acelei zile reci și senine, sub copacii golași, printre toate crucile ortodoxe, la doi pași de bărbatul într-un incredibil palton negru, peste măsură de lung. Un bărbat care părea să evoce pentru sine ființe omenești, în rapida lor alunecare personală dinspre viață către moarte... Bizară senzație!

Micul grup se grăbește s-o atenueze prin cuvinte. Cu o veselie de bravadă, vocile le devin mai sigure, glumesc, au presimțirea

că pe drumul de întoarcere poveștile bătrânului vor da naștere unei dezbateri pasionante. Unul a reținut un amănunt surprinzător: deja colosal de bogat, balerinul, stăpânit de o obsedantă sete de acumulare, cumpăra, la prețuri pe care un cârcotaș le-a numit „obscene“, antichități și tablouri, explicând, pe jumătate serios, pe jumătate cu un aer de cabotin, că e nevoit să-și „asigure bătrânețile“... Așa începe discuția. Vorbesc cu toții despre zădărnicia posesiunilor materiale și despre micile capricii ale marilor spirite... Despre slăbiciunile cărnii, despre perversiune.

— Vă dați seama, de fapt geniul ăla a fost omorât de un gigolo de două parale! exclamă cineva.

Și despre lipsa perversiunii, de vreme ce iubirea răscumpără totul.

— Iubirea?

Cu o indignare teatrală, o voce le amintește că femeia ale cărei degete au închis cu o mângâiere pleoapele scriitorului în primele clipe de după moarte (da, soția fidelă care doarme sub aceeași lespede cu el) a fost nevoită să suporte o viață în trei. Scriitorul deja bătrân avea nevoie, pentru inspirație, de prezența carnală a unei femei tinere... Justificările țâșnesc din toate părțile: simțul sacrificiului, arta care scuză totul, egoismul visceral al bărbaților...

Mașina care îi duce înapoi spre capitală e plină de vorbe de duh, de râsete, de suspine dezamăgite însoțind câte o reflexie sentențioasă. Sunt fericiți că au reușit să scape de neliniștea care îi cuprinsese cu puțin înainte. A devenit un simplu fapt amuzant. Iar bătrânul, „un soi de popă uriaș, cam țicnit, în odăjdii de cel puțin acum o sută de ani“. Chiar și capricioasa femeie înecată din Sankt-Petersburg nu face altceva decât să illustreze firea irațională a poporului său. Da, sufletul înclinat către excese, atât de

des descris, pe care au reușit să-l cunoască îndeaproape mulțumită excursiei lor duminicale. Citează nume de scriitori și lungile romane în care, căutând amănunțit, ai putea găsi deopotrivă femeia înecată, balerinul și bătrânul... După ce s-au simțit ruși de lume într-un loc pierdut în mijlocul unei câmpii terne, unde domnește frigul, e o plăcere aproape fizică să se întoarcă pe familiarele străzi șerpuitoare, să recunoască o anumită cafenea, o anumită intersecție cu extrem de individuala ei fizionomie pariziană, deja nocturnă din pricina tuturor acelor lumini... Și când, peste un an sau chiar mai mult, în funcție de ritmul prea plinei lor vieți, o cină îi va readuce laolaltă, niciunul dintre cei patru vizitatori nu va îndrăzni să vorbească despre cele câteva clipe de neliniște de sub cerul de iarnă. Teama de a le recunoaște existența le va permite să petreacă o seară deosebit de plăcută.

Fuga lor nu l-a abătut pe bătrân de la traseul obișnuit al rondului său. Acum poate fi văzut ridicând încet un trunchi lung, smuls de furtună pe timpul nopții. Crucea unui mormânt s-a transformat într-un fel de arac aplecat sub greutatea copacului doborât. După ce duce la bun sfârșit treaba asta, bărbatul rămâne nemișcat preț de câteva clipe, apoi, clătinând din cap, își lasă iarăși cuvintele să se topească în transparența rece a serii. Vizitatorul care îl ascultă acum e încă subjugat de forța și de înfățișarea mâinilor ieșite brusc din mânecile paltonului ca să se încleșteze de scoarța umedă a copacului. Mâini ce par ele însele rădăcini noduroase, puternice, însemnate de cicatrice, brazdate de vene violet. Spectatorul acela ar vrea să fie singurul care culege cuvintele spulberate de vânt. Parcă făcându-i în ciudă, o femeie tânără, cu un aer indiferent și hotărât, se oprește pe alea de alături, încearcă sau doar se prefacă că-și dă silința să descrie, privind-o de-a-ndoaselea, inscripția de pe lespede de

mormânt abia readusă la vedere de bătrân, apoi începe să asculte și ea... Mortul al cărui nume l-a silabisit în gând mai înainte, un oarecare conte Hodorski, era un aventurier voios. Ajuns la Paris după Revoluție, a trăit un an groaznic, fiind nevoit să cerșească, mânjindu-și degetele picioarelor cu tuș ca să-și mascheze găurile pantofilor, bântuit noaptea de halucinații stârnite de foame. Singura lui avere se rezuma la câteva titluri de proprietate ale unor moșii demult confiscate de noul regim. Nu mică i-a fost mirarea când, într-o bună zi, a găsit un cumpărător, un individ care credea că reîntoarcerea la vechea stare de lucruri e foarte probabilă în Rusia. Așa c-a început să caute pe la compatrioții săi exilați astfel de titluri de proprietate deopotrivă inutile și prețioase. Impresionați de acvilele bicefale ale imperiului și atrași de prețurile derizorii, cumpărătorii se lăsau convinși cu ușurință. Contele și-a asigurat astfel câțiva ani de huzur. Dar filonul a secăt cu timpul și a venit o zi în care s-a văzut nevoit să scoată la vânzare o casă de țară foarte modestă, cuibul familiei sale, unde își petrecuse copilăria. Tranzacția s-a încheiat cu greutate. Suspicios, cumpărătorul a studiat actele vreme îndelungată, a cerut precizarea unor amănunte. Cu un zâmbet silit, dureros de larg, Hodorski a laudat câmpul din jurul casei, pârâul cu prund alb, livada plină de privighetori. A scos chiar și o fotografie, singura care-i rămăsese din tinerețe. Înfațișa o teleagă lângă prispă și un copil întinzându-i calului un braț de fân, cu privirea ațintită asupra fotografului... După toate aparențele, poza aceea a avut un rol hotărâtor. Respectându-și obiceiul, Hodorski și-a sărbătorit îmbogățirea de moment într-un restaurant din Passy. A fost sclipitor, risipitor, în stare să poarte mai multe conversații în același timp, nedezmînțindu-se în ochii convivilor. A doua zi, către amiază, unul dintre aceștia a

venit în vizită și l-a găsit zăcând, în hainele lui de gală, cu capul lipit de o pernă îmbibată de sânge...

Cei doi vizitatori nu par să acorde prea multă atenție răsturnărilor de situație din poveștile despre vieți distruse. Ca și cum, fără să cunoască faptele, ar anticipa întreaga intrigă, pe cât de logică, pe atât de absurdă. Doar anumite amănunte le trezesc, nu se știe de ce, interesul. Tocmai au schimbat o privire rapidă, deopotrivă frapați de prezența fotografiei cu casa de lemn, atelajul și copilul – ființa aceea misterioasă și aproape înfricoșătoare prin ignorarea propriului viitor – pe noptiera sinucigașului. Da, privirile li s-au întâlnit în treacăt și au redevenit imediat simple sclipiri care nu caută ochii nimănui. Amândoi mai mult observă decât ascultă. Cerul tăiat în două – la vest, întruparea rece a asfințitului, iar pe cealaltă jumătate, nori joși, contopiți într-o aripă cenușie care se lățește din când în când și revarsă o lapoviță scânteietoare, ale cărei ace înțepă obraji și umplu cu o șoaptă uscată frunzele moarte de pe aleile dintre lespezile de mormânt. Iar când aripa aceea întunecată se pliază, lumina vie, arămie, lăcuiește pământul brun și rădăcinile copacilor și face să lucească bălțile – oglinzi pe jumătate îngropate ici și colo în desișul boschetelor. O rafală tăioasă ca o lamă de oțel sfărâmă privirea în fațete de lacrimi. Bătrânul se apleacă, ia o vază de ceramică din care se înalță lungă tulpină uscată a unei crizanteme, o reșează pe piatra funerară.

Vocea lui se aude iarăși, calmă și detașată, o voce care nu caută nici să convingă, nici să aducă dovezi, se gândesc cei doi vizitatori întârziați. O voce atât de diferită de vacarmul neîncetat al cuvintelor care le umplu mintea, al cuvintelor care, în rutina vieții, îi agresează, îi solicită, le smulg încuviințarea printr-un nesfârșit clocot verbal de crâmpeie din articole de

ziar, de evenimente scandate de crainici. Cuvinte careucid, înlăuntru lor, rarele clipe de liniște.

De altfel, istorisirile bătrânului paznic sunt doar schițate. Mentea vizitatorilor e locul unde cuvintele lui șoptite dau naștere poveștii, o pun în scenă.

— Un aventurier, spunea el, vindea domenii nobiliare, da, castele din cărți de joc... Într-o zi a venit rândul casei lui din copilărie. Dis-de-dimineață și-a zburat creierii...

Pe același ton, în fața următoarei pietre de mormânt:

— Rezistă în timp cu brio greșeala asta. Ofițer de cavalerie... Cu doi l. Din fericire, nu cunoaște toată lumea alfabetul chirilic. Ofițer de cavalerie... Foarte vorbăreț, mereu înfierbântat. Și mereu aceleași povești de luptă, despre capetele roșiilor, tăiate de el cu sabia. Și, cu cât povestea mai mult, cu atât imita mai bine șuieratul scurt cu care se înfigea în gât tăișul și spârgea oasele. „Hârș-ș-ști!“ șuiera el. Și parcă și vedeai un cap rostogolindu-se în iarbă... La bătrânețe i-a paralizat fața și n-a mai putut să vorbească. Nu mai era în stare să articuleze nimic în afară de acel „hârș-ș-ști“. A murit într-o primăvară. Noaptea era caldă, i-au deschis fereastra. Cu o clipă înainte de a-și da duhul, s-a săltat într-un cot și, trăgând aer cu toată puterea plămânilor săi tremurători, a rostit foarte clar, cu ultima sa răsufare: „Liliac...“

Tânăra femeie care-l ascultă pe bătrân ar putea fi exact genul despre care, când se apropie de patruzeci de ani, se spune că i-a reușit totul în viață. Astfel de femei se pomenesc, într-o duminică de iarnă, față în față cu un asemenea gol și cu o asemenea disperare, încât moartea li se pare deodată o chemare așteptată în taină... Dimineața s-a apucat să-și răsfoiască agenda plină cu adrese. Degetele i-au alunecat pe pagini ca pe gheață, fără să se poată nicidecum opri. O întregă mulțime, și totuși nimeni. În

sfârșit, un nume care îi aduce aminte de ceea ce i s-a promis cu cel puțin zece ani în urmă.. „O să vezi, nu seamănă câtuși de puțin cu un cimitir, e o adevărată grădină, un pic lăsată în paragină, unde se simte imediat că ei văd moartea cu totul altfel decât noi...” În zece ani nu a avut nici măcar un moment liber în care să ajungă acolo.

Celălalt vizitator, bărbatul în palton albastru-închis căruia i-a ridicat gulerul ce lasă să i se zărească albeața cămășii și nodul cravatei, bărbatul acela a auzit și el vorbindu-se despre „grădina unde descoperi o altă viziune a morții“. E genul care, cu o jumătate de oră înainte de prânzul în familie alături de o duzină de rude, se ridică, se îmbracă în grabă, de parcă ar fi hăituit, și pleacă fără să anunțe pe nimeni, ceea ce încă nu i s-a mai întâmplat vreodată. E obsedat de o imagine: ochii, gurile, fețele care îl vor înconjura, repetând aceleași grimase, aceleași fraze ca ultima dată, mestecând, înghițind. Ar fi fost nevoit să le răspundă, să zâmbească. Și mai ales să accepte că e fericit, fiindcă toți ceilalți sunt de părere că are toate motivele să fie: seninătatea blondă și neridată a soției, grația felină a celor două fiice, despre care cineva va spune din nou, repetând o glumă de familie, că sunt „două fete frumoase de măritat“, și masa întinsă în fața unui bovindou din spatele căruia, de la al șaisprezecelea etaj, se poate studia ca pe o hartă topografia pariziană, și cabinetul lui medical, aflat în aceeași clădire, ceea ce, conform tradiției, îi va da unei rude ocazia să plaseze o remarcă grosolană („Unii sunt plini de noroc, n-au de traversat decât un palier ca să meargă la serviciu!“)... Bărbatul și-a imaginat toate aceste plăceri mărunte, a căror însumare ar fi trebuit să-l facă fericit. L-a cuprins o panică de-a dreptul cumplită. Și-a înșfăcat paltonul, a tras ușa după el, străduindu-se să n-o trântască, și s-a

repezit spre scări, temându-se că-n fața liftului ar fi putut da nas în nas cu primii sosiți dintre oaspeții săi...

Bătrânul saltă un braț de crengi moarte și îl adaugă mormanului de frunze și de tulpini uscate de la rădăcina unui copac. Bărbatul și femeia îl ascultă mergând alene pe pietriș, cu pași mai răsunători din pricina frigului și a liniștii. Așadar, toate acestea au existat dintotdeauna, se gândesc amândoi. Viața aceea atât de diferită de a lor, plină de un asemenea calm, de mișcări care le lasă timp să deslușească imperceptibilul drum către lividitate al luminii – arămie, rozie, acum mov –, s-o urmeze într-o îndelungată curgere a propriilor reverii. Să-ți pierzi privirea printre crengile încrustate pe cerul înghețat, să ghicești, fără a pricepe cu adevărat, că acele minute sunt misterios de importante și că până și alunecarea distrată a ochilor către micul smoc de iarbă dintre pietrele gardului vechi le e necesară sfârșitului de zi, luminii sale, cerului său, unicei sale existențe. Iar senzația că sunt deja o parte a acelei existențe e atât de intensă, încât hotărâsc, fiecare în felul lui, să intre în vorbă cu bătrânul paznic îndată ce își va încheia istorisirea. Glasul acestuia pare de altfel ușor schimbat, mai puțin impersonal, ține seama de prezența lor în fața lespezii.

— Roșiii numeau o astfel de execuție „hidra contrarevoluției“. Vreo zece ofițeri erau legați strâns laolaltă. Umăr la umăr, spate în spate. Și îi împingeau peste bordul unei barje sau din capătul unui dig. Unii se zbăteau, alții înmărmureau, încercând s-o facă pe mortul chiar înainte de a muri. Alții încă mai plângeau, vlăguiți de răni... Acesta a putut să se elibereze, fiind deja sub apă, cu picioarele deja înfipite în mâl. A rupt sârma care-i lega încheieturile mâinilor, s-a ridicat la suprafață la adăpostul unui bloc de granit din dig. Abia mult mai târziu au început

să-l bântuie chipurile celorlalți, mai ales ochii celui căruia îi împinsese trupul cu sălbăticie când se săltase din apă.

Bătrânul îi privește de parcă ar aștepta o întrebare, un răspuns. Iar privirea lui nu mai pare a unui bizar duh al locului, a „unui soi de popă cam țicnit, de cel puțin o sută de ani“, ci a unui semen de-al lor. Cuvintele lui străbat mai multe epoci pe care cei doi nu le-au cunoscut. Și tocmai atitudinea lui atât de omenească le oprește în gât întrebarea gata pregătită. Își dau brusc seama că s-a lăsat seara, că din amurg n-a mai rămas decât o fâșie îngustă, care-și așterne neclara lumină roșie peste locul înțesat de cruci. Se simt dintr-odată singuri în fața unei intuiții năucitoare, a unei revelații care le despică viața cu o străfulgerare orbitoare... Bărbatul în palton albastru închis observă că femeia se îndepărtează deja pe alee, străduindu-se să nu-și lase pașii să-i trădeze graba. Sau, mai curând, ea îl vede îndepărtându-se discret, pășind pe lângă morminte. Se regăsesc când ajung la ieșire în aceeași clipă, dar se feresc să se privească, aidoma celor care au asistat la o agresiune fără să se amestece... Dincolo de gard mai e ceva lumină, roz, fluidă. Bărbatul se răsucește în loc, o vede pe femeie căutându-și cheile mașinii cu mâna adâncită într-o poșetă mică, de piele. Pentru o clipă, are senzația că s-a reîntors la viața tăcută care i-a adus laolaltă sub copacii din cimitir. Chipul ei i se pare extrem de familiar. Are impresia că-i cunoaște atât timbrul vocii pe care nu i-a auzit-o niciodată, cât și, împărtășindu-i-le în profunzime, atmosfera fiecărei zile și durerea din acea zi. Ea deschide portiera ridicându-și privirea preț de o secundă. La câțiva metri distanță, bărbatul îi zâmbește, face un pas înspre ea.

— E prima oară când veniți aici?

El zâmbește, se apropie.

Zâmbește, face încă un pas spre ea...

Nu, mașinile lor au plecat deja de ceva vreme, strecurându-se iute în șuvoiul șuierător de pe autostradă. Și, în monotonia șofatului, bărbatul revede în minte scena care n-a avut loc. Se apropie, zâmbește:

— Știți, am venit aici pentru prima oară și...

Pierduți în goana luminii farurilor, pe trasee din ce în ce mai divergente, își amintesc de povestea care i-a adus, în ziua aceea înghețată, într-un cotlon rupt de lume:

— O să vedeți, e o adevărată grădină, în fine, mai degrabă o pădure virgină, cu atâția copaci, atâta iarbă și atâtea flori. Și fiecare cruce are un fel de fereastră minusculă, în care se aprinde o candelă...

Își spun că vara sau toamna ar fi trebuit să vină să vadă grădina, că acum e prea târziu. Să se întoarcă într-o zi? se întrebă bărbatul. Duminica următoare? Să revadă aleile pustii, crengile negre profilate pe cerul amurgului, femeia care... Scutură din cap. Prea târziu. Orașul îl înghite în complexitatea lui întunecată, mișcătoare, brăzdată cu roșu și galben. Înainte de a începe să caute un pretext care să-i justifice fuga în ochii familiei, se gândește la femeia care, chiar în acea clipă, se împotmolește la rândul ei undeva, în magma de străzi și semafoare.

„În fond, revederea noastră e la fel de imposibilă ca învierea morților invocată de țicnitul ăla bătrân“, își spune, cu un strop de cinism melancolic, pentru a reveni apoi definitiv la realitate...

Bătrânul îi urmărește cu privirea până la poartă, apoi lasă ochii în jos, către numele gravat pe piatra de mormânt, cu literele scoase în evidență de razele aproape-orizontale ale soarelui. În depărtare, huruitul motorului se estompează și se pierde ca un fir de nisip în clepsidră.